

Чорний І. В.,
*доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри українознавства факультету № 2
Харківського національного університету внутрішніх справ*

РОЛЬ ДИТЯЧИХ ПЕРСОНАЖІВ У АРХІТЕКТОНІЦІ РЕТРОДЕТЕКТИВІВ РІШАРДА ЦВІРЛЕЯ

Сучасний польський письменник Рішард Цвірлей є автором трьох романних детективних циклів, два з яких належать до досить популярного зараз жанру історичного детективу, або ретродетективу [1, с. 145] (в англійській літературі *historical mystery*, у польській традиції *kryminal retro*). Перший з них присвячений діяльності польської Громадянської міліції в буремні для країни 80-ті роки ХХ ст. Події другого відбуваються у Познані в історичний період між двома світовими війнами. Цікавим видається саме цей цикл, художнім особливостям якого вже було присвячено кілька наших розвідок. У цій доповіді буде розглянуто роль дитячих персонажів у архітектоніці ретродетективів Рішарда Цвірлея з циклу про комісара Фішера.

У жанровому плані ці твори письменника поєднують риси кількох жанрів. Окрім кримінального сюжету, який розгортається в минулому, в них присутні також елементи політичного тріллера й соціально-побутового роману. Цвірлей докладно змальовує життя та побут познаняків (діалектна самоназва мешканців Познані) в усіх його проявах. Це представники різних прошарків населення. Тут є і поліцейські, і військові, і злодії, і корчмарі, і повії, і броварі тощо. У розвитку романного сюжету в цих ретродетективах важливу роль відіграють кілька соціально-вікових груп. Насамперед, це Антон Фішер та його колеги поліцейські (переважно молоді люди та кілька ветеранів, які вчать молодь), потім злодій Анатоль (Толек) Грубинський і його приятелі брати Казмерчаки та юний злодюжка Зенон Бродзяк (молоді люди й підлітки) і, нарешті, діти.

Дитячі персонажі вперше з'являються в другому романі циклу «Тільки померлі знають» [3]. Події твору відбуваються в 1932 році і розгортаються навколо очікуваного у прикордонному німецькому місті Шнейдемюлі (сучасне польське місто Піла) візиту рейхсканцлера Адольфа Гітлера. Для перемовин із ним до Німеччини посилають його колишнього однополчанина і командира Антона Фішера. Головного героя показано вже батьком невеликого сімейства. В них з дружиною-німкенню Урсулою двійко дітей – хлопчик Євгеніуш та дівчинка Марія. Цвірлей охоче показує свого головного героя в колі сім'ї у якості чоловіка і батька. Образи дітей слугують тут, насамперед, задля додаткової характеристики героя, створення його психологічного портрету. Діти викликають у Фішера й читача сентиментальні почуття, спогади про власне дитинство. Хоча вже тут постає проблема національного самовизначення Фішерів-молодших, які народились у польсько-німецькій родині у прикордонному з Німеччиною місті. Хто ж вони: поляки або німці? Цвірлей натякає, що вибір таки доведеться колись робити, адже Друга світова війна вже близько.

Значно посилюється роль дитячих персонажів у четвертому «Піду твоїм слідом» [5] і особливо у п'ятому «Заспівай мені колисанку» [5] романах циклу. Вони відіграють вже не тільки характерологічні для головних героїв ролі, а й беруть повноцінну участь у розслідуванні кримінальних злочинів, про які йдеться у творах. Історія Грети Урліх-Веселовської почасти нагадує історію Козетти (в дитинстві) зі «Знедолених» В. Гюго. Рано втративши батька й матір, вона виховується дідусем, який раптово стає жертвою групи вбивць. Приречену на поневір'яння дитину прихищає Антон Фішер. Автор підкреслює м'якосердість головного героя, його людяність. Він здатний пожаліти нещасну дівчинку, яка залишилась без притулку, може допомогти малому злодюжці виправдатись зі звинувачень у вбивстві. За це діти віддячують Антонові, сприяючи його розслідуванням. Тут вгадуються інтертекстуальні посилання на пригоди Шерлока Холмса, якому також неодноразово допомагають лондонські дітлахи у збиранні інформації та шпигуванні за злочинцями. Навіть згадується, що Грета захоплювалась оповіданнями про знаменитого англійського сищика, які вони з дідусем читали у газетах. Дівчинка й сама має неабиякі здібності до аналізу та групування розрізнених фактів. Усі свої враження та роздуми вона записує до щоденника, де вже є й нотатки дідуся, а потім неодноразово повертається до записів, аналізуючи події та факти і зіставляючи їх. Саме ці записи й стають у нагоді Фішеру при викритті вбивць.

У романі «Заспівай мені колисанку» більшість дитячих персонажів постають у якості жертв міжнародного кіднепінгу та сексуальної експлуатації. Звернення автора до цієї актуальної й болючої теми було зумовлене бажанням Цвірлея затаврувати ганебні явища, викликати в читача огиду, гнів, спротив і засудження. Романист із деякою часткою натуралізму, що взагалі не властиво для його творчої манери, зображає бордель, де дітей гвалтують і калічать морально та фізично. Одночасно він захоплюється мужністю двох маленьких дівчаток, Зосі та Габрисі, які не тільки спромоглися чинити опір гвалтівникам, але й змогли вирватись із полону та допомогти поліцейським знайти і ліквідувати гніздо розпусти. Значну допомогу Фішеру та його колегам надають і юні злодюжки з оточення Толека Грубинського Зенон Бродзяк і Крістіан Казмерчак, що також є одним із постійних художніх прийомів циклу (злодій як мимовільний помічник поліцейських). Засуджуючи ганебні злочини стосовно дітей, Цвірлей водночас із сумом констатує, що викоринити це явище досить складно, особливо якщо до нього причетні сильні світу цього (полковник Гатнер у романі).

Таким чином, ми бачимо, що дитячі персонажі відіграють важливу роль у архітектоніці історичних детективів Рішарда Цвірлея з циклу про комісара Антона Фішера. Образи дітей слугують як для розширення та поглиблення психологічної характеристики головного героя, так і у вирішенні деяких сюжетних колізій, насамперед, розкриття злочинів, які доводиться розслідувати Фішеру та його колегам.

Список використаних джерел

1. Філоненко С. Як найкращий сищик імперії пройшов крізь вогонь, воду і мідні труби. Філоненко С. Місія здійсненна: популярна література у

дзеркалі критики: літературно-критичні статті. Мелітополь : Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні, 2017. С. 144-152.

2. Ćwirlej R. Tam ci będzie lepiej. Poznań : Wydawnictwo Czwarta Strona – Grupa Wydawnictwa Poznańskiego, 2015. 552 s.
3. Ćwirlej R. Tylko umarli wiedzą. Poznań : Wydawnictwo Czwarta Strona – Grupa Wydawnictwa Poznańskiego, 2017. 520 s.
4. Ćwirlej R. Już nikogo nie słyhać. Poznań : Wydawnictwo Czwarta Strona – Grupa Wydawnictwa Poznańskiego, 2018. 512 s.
5. Ćwirlej R. Pójdę twoim śladem. Poznań : Wydawnictwo Czwarta Strona – Grupa Wydawnictwa Poznańskiego, 2019. 544 s.
6. Ćwirlej R. Zaśpiewaj mi kołysankę. Poznań : Wydawnictwo Czwarta Strona – Grupa Wydawnictwa Poznańskiego, 2020. 528 s.